

К. М. Бандурына
ЖАНОЧЫ ДОСВЕД ВАЙНЫ Ё ПУБЛІЦЫСТЫЦЫ МАРТЫ ГЭЛХАРН

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, г. Мінск;
krismonstr.by@gmail.com;
навуц. кір. – Г. М. Бутырчык, канд. філал. навук, дац.

Дадзены артыкул прысвечаны разгляду публіцыстычных тэкстаў ваеннай журналісткі Марты Гэлхарн як крыніцы перадачы жаночага досведу існавання ва ўмовах ваенных канфліктаў. Мэтай даследавання з'яўляецца выяўленне месца і роляў, якія адыгрываюць жанчыны ў гэтых канфліктах, а таксама спосабаў рэпрэзентацыі траўмы ў рэпартажах М. Гэлхарн.

Ключавыя словы: ваенны рэпартаж; жаночы досвед; траўма; «памежная сітуацыя».

Вайна як з'ява і факт рэчаіснасці ва ўсе часы лічылася справай мужчын. Жанчына на вайне была аксюмаранам, апрыёры абсурднай яе часткай, чужой. Традыцыйная роля жанчыны – «kinder, küche, kirche» – дэ-факта не магла быць сумяшчальная з гвалтам і смерцю. Што дзіўна, гэта тычыцца як жанчыны-суб'екта падзей, так і жанчыны, якая была закладніцай абставін, вымушанай выжываць у нечалавечых умовах.

У гэтым сэнсе жаночыя гісторыі з'яўляюцца ўнікальнай крыніцай досведу выжывання чалавека ў «памежнай сітуацыі», калі адказнасць распаўсюджваецца не толькі на ўласнае жыццё. Успаміны жанчын заўсёды больш падрабязныя, больш эмацыйныя: другасныя рэчы і эмоцыі, зафіксаваныя на іх, ствараюць важную для нас антрапалогію паўсядзённасці, якая дае больш поўную карціну таго, чым на самой справе ёсць вайна. «Жаночая памяць ахоплівае той мацярык чалавечых пачуццяў на вайне, які звычайна выпадае з-пад мужчынскай увагі, – адзначае ў кнізе «У вайны не жаночае аблічча» С. Алексіевіч. – Калі мужчыну вайна захоплівала, як дзеянне, то жанчына адчувала і пераносіла яе інакш праз сваю жаночую псіхалогію: бамбёжка, смерць, пакуты – для яе яшчэ не ўся вайна. Жанчына мацней адчувала, зноў-ткі, праз свае псіхалагічныя і фізіялагічныя асаблівасці, перагрузкі вайны – фізічныя і маральныя, яна цяжэй пераносіла “мужчынскі” быт вайны» [1, с. 61–62].

Цікавасць да «маленькага чалавека», вектар на якую быў зададзены якраз пасля найбуйнейшага канфлікту XX стагоддзя – Другой сусветнай вайны –

дазваляе сёння ўбачыць вайну вачыма розных этнасаў, нацыянальных, сацыяльных, сексуальных і рэлігійных меншасцей, ахвяр і катаў. Жаночая памяць – важны складнік агульнага наратыву, які зараз актыўна вывучаецца.

XX стагоддзе было «багатым» на войны. Асвятляла адну з першых з іх – грамадзянскую вайну ў Іспаніі (1936–1939 гг.) – па заданні амерыканскага выдання «Collier's Weekly» нікому не вядомая на той момант 28-гадовая журналістка Марта Гэлхарн – адзіная жанчына, якая пабывала амаль на ўсіх войнах мінулага стагоддзя. Свае рэпартажы і некаторыя ўспаміны яна сабрала пад адной вокладкай у кнігах «The Face of War» («Аблічча вайны»), «The View from the Ground» («Погляд з зямлі») і інш.

У тэкстах М. Гэлхарн не была старонняй назіральніцай: вайна была і яе досведам, яе «памежнай сітуацыяй» таксама. Таму рэпартажы, напісаныя ёю, эмацыйныя і вобразныя, яны відавочна мелі тэрапеўтычны эфект для самой аўтаркі. Гэта ніколі не былі сухія справаздачы. Апісваючы тое, што бачыла вакол, М. Гэлхарн дадавала да гэтага ўласную рэфлексію, якая была інструментам уздзеяння на чытачоў і фарміравання адмоўнага стаўлення ў іх да вайны як спосабу вырашэння канфліктаў.

Зборнік «The Face of War» («Аблічча вайны») М. Гэлхарн пачала не як журналістка, а як жанчына, якая ўпершыню апынулася перад абліччам грубай і бяздушнай сілы – перад маладымі нацыстамі, якія канфіскавалі яе газеты як магчымую пагрозу. Гэты амаль бяскрыўдны інцыдэнт, што М. Гэлхарн разам з яе спадарожнікамі спрабавалі вырашыць, залагоджваючы салдат, рыхтуе чытача да таго, што будзе далей. «Я перастала быць пацыфісткай і стала антыфашысткай (тут і далей па тэксце пераклад мой. – К. Б.)» [2, с. 14], – гаворыць аўтарка, падкрэсліваючы тонкую мяжу паміж назіраннем і ўдзелам, паміж пасіўным непрыняццем і актыўным адмаўленнем.

Назіраючы за тым, што адбывалася вакол яе, журналістка канцэнтравала ўвагу не на баявых дзеяннях і франтавых зводках, а на паўсядзённасці звычайных людзей, вымушаных рабіць усё для таго, каб іх жыццё як мага больш нагадвала звыклае, мірнае. Яе апісанні пазбаўленыя наўмыснай вастрыні, дэталі ваеннага пейзажу ўплятаюцца ў наратыў так арганічна, быццам мёртвыя людзі, рэчы і дамы былі там заўсёды.

Такой жа звыкласцю надзеленыя жанчыны, якія захоўваюць рэшткі сваіх дамоў, клапатліва збіраючы ўсё, што ацалела, пасля кожнага налёту бамбардзіроўшчыкаў. Яны да апошняга вераць, што яшчэ змогуць жыць у тым, што некалі было іх дамамі. І нават калі не застаецца ні даху над галавой, ні

ежы, ні сродкаў для існавання, «куды яшчэ мы павінны ісці? – пытаецца пажылая іспанка ў М. Гэлхарн. – Гэта наш дом, мы заўсёды тут жылі» [2, с. 31].

Як да носьбітаў жыццёвай мудрасці, здольных выстаяць у любых умовах, звяртаецца журналістка да жанчын ва ўзросце, пакідаючы фонам іх мужоў, дзяцей і ўнукаў, суседзяў, жывых і забітых. Гераіні яе тэкстаў, і без таго пастаўленыя ў цяжкія ўмовы, выбіраюць шлях ахоўніц рэшткаў свайго звыкллага свету, цэнтрам якога з’яўляецца дом. І толькі па такіх дробных дэталях, як разгублены позірк і збянтэжанае перапытванне, можна зразумець, што на самой справе адбылася трагедыя: «Яна паглядзела на мяне так, быццам я павінна была адпрэчыць гэта, шырока расплюшчанымі, збянтэжанымі, спалоханымі вачыма. – “Я не разумею”, – сказала яна. – Бачыце, гэта мой дом”» [2, с. 31–32]. Іспанскія жанчыны на першай убачанай М. Гэлхарн вайне застаюцца вернымі створаным імі месцам і людзям – яны адмаўляюцца ад бяспекі і камфорту, пакуль іх дамы разбураныя, а дзеці – на фронце.

Праз шмат гадоў, знаходзячыся ў В’етнаме, журналістка зноў паверне фокус увагі да жанчын. Адзін з рэпартажаў – «Orphans of All Ages» («Сіроты ўсіх узростаў») – яна цалкам прысвяціла жанчынам. Да таго, асвятляючы падзеі ў В’етнаме, аўтарка факусіравалася на дзецях: гэтага патрабаваў сам дух той вайны – новай і абсалютна дзікай нават для такога спосабу вырашэння канфлікту. Тысячы дзяцей павольна і пакутліва паміралі ад цяжкіх напалмавых апёкаў у наспех створаных шпіталях. В’етнамскія жанчыны («прыгожыя в’етнамскія жанчыны», як пісала М. Гэлхарн) моўчкі і з гонарам пераносілі пакуты і не прымалі ад журналісткі аніякай дапамогі.

У тэксце з назвай «Сіроты ўсіх узростаў» М. Гэлхарн апісвае прытулак, арганізаваны мясцовымі манашкамі, якімі запраўляла сястра Жанна – вялікая светласкурая сялянка французскага паходжання, якая «хадзіла як мужчына і гаварыла тое, што думала, без усялякага страху». Вуснамі сястры Жанны М. Гэлхарн расказала сумную гісторыю многіх в’етнамскіх жанчын, якія страцілі розум ад перанесеных пакут (акрамя выпальвання вёсак, сумнавядомай практыкай былі масавыя згвалтаванні в’етнамскіх жанчын. Найбольш вядомы факт атрымаў назву «Інцыдэнт на вышыні 192» – калі групай амерыканскіх салдат была згвалтаваная і забітая маладая в’етнамка Фан Тхі Мао).

Распавядаючы пра тое, як функцыянаваў прытулак, сястра Жанна паведаміла сваёй суразмоўцы пра «дам з амбасады» («embassy ladies») – так яна

называла маладога в'етнамскага ваеннага доктара, амерыканскага маёра і двух грузчыкаў, якія дапамагалі перавозіць параненых дзяцей. Называючы іх «дамамі», сястра Жанна пераносіла на іх найлепшыя жаночыя якасці – міласэрнасць, спагаду і клопат пра бліжніх, у той час як пра «в'етнамскіх лэдзі» – заможных в'етнамак – яна выказвалася крайне негатыўна для ма-нашкі: «Мы ніколі не бачылі тут в'етнамскіх лэдзі. Багатыя ў В'етнаме не маюць сумлення» [2, с. 258].

Як мы ўжо адзначылі вышэй, у тэкстах пра В'етнам М. Гэлхарн не выказвала сваіх пачуццяў, там няма звыклых для яе рэфлексій, а мова імкнецца да найбольшай нейтральнасці ў параўнанні з астатнімі рэпартажамі. Найбольш «насычаны» аўтаркай тэкст – яе рэпартаж з Другой сусветнай вайны, які называецца «The Russians» («Рускія»). Акрамя М. Гэлхарн там няма больш жаночых персанажаў. Яна ўвесь час вымушаная граць ролю і апавядальніцы, і галоўнай гераіні, якая спрабавала дамовіцца з рускім палкоўнікам наконт пераправы праз Эльбу. «Рускія» – адзіны тэкст, дзе жанчыны, якіх бачыла М. Гэлхарн, – не ахвяры, а ўдзельніцы ваенных дзеянняў, моцныя і трывалыя, але якія, тым не менш, усё адно заставаліся рэчамі, дадаткам да мужчын: «У багажным цягніку везлі ўсё: пасцельную бялізну, адзенне, рондалі, патэльні, боепрыпасы, а таксама жанчын, таму што рускія жанчыны могуць ваяваць са сваімі мужчынамі, і гэта здаецца разумнай ідэяй» [2, с. 192].

Як бязвольных і самых бездапаможных ахвяр М. Гэлхарн апісала жанчын, якія трапілі ў канцэнтрацыйны лагер Дахаў. Дзіўным чынам яны трапілі пад увагу і засталіся жанчынамі (некаторым з якіх удалося «захаваць прывабнасць» ці «марыць пра сукенкі») на фоне соцень іншых вязняў, якіх аўтарка назвала «шкілетами». Для самой аўтаркі ўбачанае было настолькі моцным узрушэннем, што менавіта ў гэтым рэпартажы яна дазволіла сабе быць не рэпарцёрам, а чалавекам, сведкай, і прамовіць недапушчальную для журналіста рэч – пра тое, што смерць ворага можа прынесці радасць.

Такім чынам, мы разгледзелі рэпрэзентацыю жаночага досведу вайны ў публіцыстыцы М. Гэлхарн. Нягледзячы на тое, што гэтыя тэксты прынята адносіць да ваеннай журналістыкі, іх нельга адназначна назваць рэпартажамі, паколькі аўтарка ў іх не застаецца старонняй назіральніцай – яна з'яўляецца гераіняй, чые думкі і пачуцці таксама маюць месца ў тэкстах. Апярэдзіўшы свой час, М. Гэлхарн дала галасы жанчынам, якія да яе былі адно дэкарацыямі ў наратыве мужнасці і гераізму салдат-мужчын, а яе ўнікальная манера апаведу, якая набліжае тэкст да мастацкай прозы, надае

гэтым галасам яшчэ большае гучанне і акцэнтую ўвагу чытача на іх уладальніцах.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. *Алексиевич С.* У войны не женское лицо: Повести. М., 1988.
2. *Gellhorn M.* The Face of War. Granta Books, 1993.